

això sí, en nombroses ocasions aquests breus textos van acompanyats de comentaris explicatius o directament integrats en els fragments de conversa en què s'han produït.

L'obra es tanca amb la nota bibliogràfica —amb especial atenció a les obres de referència de la rondallística— i la d'abreviacions, amb un índex de tipus rondallístics i amb un CD —de fàcil maneig— amb 20 textos, aclaparadorament dedicats a la rondallística, i amb una llista amb breus biografies de la vintena llarga de persones entrevistades per a aquest treball.

Per últim, només queden per comentar algunes nimietats —lapsus i distraccions en els criteris de transcripció— que, tot i l'excel·lent resum de les característiques més destacables dels parlars de les quatre poblacions enquestades, se'ls han escapat als autors d'aquesta obra. Aquest és el cas de la forma *Mequinença* que trobem en els textos 8 i 122, en lloc de l'etimològica (i acceptada per tothom en català) *Mequinensa*. No deixa de ser curiós que la forma que s'hi documenta, *Mequinensa* (deixo de banda ara l'aspecte ortogràfic o etimològic d'aquest topònim), no és la tradicional emprada entre els parlants de poblacions veïnes a aquesta vila ebreca, tal com ja observava Joan Coromines en l'article «Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa» (p. 106-107), aplegat en el volum II d'*Estudis de toponímia catalana* (1970), on, després de fer una descripció etimològica per indicar l'origen àrab del topònim Mequinensa, anota les pronúncies populars de «Mikerènsa (5 vegades), mikerénsa (2), mikerènsa (3) i mikelénsa (1)» recollides en poblacions properes a la vila del Baix Cinca. Tant en l'*Atlas Lingüístic de la Península Ibèrica* (1962) com en l'enquesta manuscrita de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* d'agost de 1972 la forma que s'hi recull és [mikerénsa].

També resulta estrany que la combinació pronominal del complement directe amb el complement indirecte en els textos 40, 429 i 505 recollits a Faió —i el text 98 a Favara i el 455 a Nonasp— s'hagen transcrit *la-i* en lloc de *la hi* (= *la hi / l'hi / li ho*), tal com trobem en el text 96 recollit també a Faió. Aquesta forma *la-i* és presentada en la pàgina 27 de la descripció lingüística com si es tractés del datiu singular propi dels parlars de Nonasp i Favara. O que el substantiu *bateig* dels textos 436 i 437 recollits a Faió s'haja transcrit *batets*, com si es tractés del plural del substantiu *batet amb el significat de 'confit', 'caramellet'.

En l'apartat de criteris de transcripció i d'edició s'assenyala que s'accentuarà el substantiu *pà* (per tal distingir-lo de la preposició *pa* —fruit de l'aglutinació de *per a*—, o de l'adverbi *pa* —resultat de la reducció de *cap a*—), una solució ortogràfica certament insòlita i confusióària. També pot resultar estrany mantenir la no distinció entre les preposicions *en* i *amb* en la forma única *en*, que es troba al llarg de tot el volum, tot i que en cap moment s'assenyala en l'apartat de criteris de transcripció i d'edició.

HÈCTOR MORET

HAUF, Albert (dir.) (2010): *Panorama crític de la literatura catalana*. Volum I. *Edat mitjana: Dels orígens a principis del segle xv*. Barcelona: Vicens Vives, 464 p.

HAUF, Albert (dir.) (2011): *Panorama crític de la literatura catalana*. Volum II. *Edat mitjana: Segle d'Or*. Barcelona: Vicens Vives, 536 p.

ROSSICH, Albert (dir.) (2011): *Panorama crític de la literatura catalana*. Volum III. *Edat moderna*. Barcelona: Vicens Vives, 602 p.

Els tres primers volums del *Panorama crític de la literatura catalana*, dedicats a allò que en altres temps n'hauríem dit la «part antiga», és a dir, dels orígens al segle XVIII, han estat curiosament els últims a publicar-se, no se sap ben bé si per incidències del procés d'elaboració o pel temor a la difícil sortida editorial de les iniciatives d'aquest tipus quan l'objecte d'estudi s'allunya de l'època contemporània. Sigui com sigui, tots tres volums comparteixen amb els anteriors la vocació de convertir-se en un punt de referència important en la matèria, en la mesura que constitueixen un esforç considerable de síntesi, no exempt de propostes de treball interessants. Amb aquests últims lliuraments es tanca, doncs, un mag-

ne projecte de *Panorama crític* de la investigació moderna sobre la tradició literària catalana, en sis volums, que té referents tan coneguts com la *Historia y crítica de la literatura española* dirigida per Francisco Rico, com reconeixen els responsables i s'ha repetit més d'una vegada.¹ Com aquest precedent, es tracta d'una selecció bibliogràfica de textos crítics que han marcat tendència o són simptomàtics de les línies d'investigació actuals més esteses sobre els grans temes de la literatura catalana. Textos que alhora s'han sotmès a un procés d'edició, que va des de la retallada, convenientment assenyalada, fins a la regularització dels criteris de citació. No som davant d'una història de la literatura pròpiament dita, sinó d'una àmplia mostra antològica d'una tradició crítica, encarregada als col·laboradors que han tingut cura de cada apartat. No cal insistir en l'interès d'una iniciativa com aquesta, que ens situa allà on som i ens permet comprovar què queda per fer. Funciona, doncs, com a manual i com a recordatori que hauria d'incitar el lector a anar als estudis originals complets o, encara millor, als autors i a les obres que s'hi analitzen. En aquest sentit, el projecte reconeix, amb una certa modèstia, una «funció de suplència mentre no apareguin nous manuals que amplii i superin la visió que avui podem donar de la nostra literatura», segons que es repeteix en la «Presentació» inclosa, amb variants, en cadascun dels tres volums.

Com és habitual, ateses les singularitats de la tradició literària catalana des del segle XIX i la seva traducció en els itineraris acadèmics, l'edat mitjana s'endú la part més extensa. Els volums I i II del *Panorama crític* li són dedicats, sota la direcció d'Albert Hauf, que els precedeix d'un estudi sobre la introducció de la literatura catalana en els plans d'estudi oficials de les universitats del país i la periodització de la seva història, amb una especial atenció al concepte ampli d'història cultural que els treballs de Jordi Rubió i Balaguer continuen representant entre nosaltres. El primer volum abraça «dels orígens a principis del segle XV». Conté apartats que giren, la majoria, al voltant de les grans personalitats i obres del període, amb alguna excepció: els trobadors (a cura d'Isabel de Riquer); Ramon Llull (Josep Enric Rubio); la historiografia (Josep Antoni Aguilar); Francesc Eiximenis (Albert Hauf); Vicent Ferrer (Josep-A. Ysern); Bernat Metge (Júlia Butinyà); Anselm Turmeda (Albert Hauf); i els precedents d'Ausiàs March (Sara Vicent). El segon volum se centra en el segle XV, l'anomenat «Segle d'Or», amb apartats sobre Ausiàs March (a cura de Robert Archer); la narrativa catalana medieval en vers (Annamaria Annicchiario); *Curial e Güelfa* (Antoni Ferrando); *Tirant lo Blanc* (Albert Hauf); Jaume Roig (Annamaria Annicchiario); Isabel de Villena (Albert Hauf); Joan Roís de Corella i la literatura valenciana de la segona meitat del XV (Tomàs Martíñez); i la poesia contemporània i posterior a March (Sara Vicent).

El volum III, dedicat a l'edat moderna, és dirigit pel coordinador general del *Panorama crític*, Albert Rossich, que l'encapçala amb una introducció sobre la creació, generalització i crisi del concepte de «decadència», la bondat de substituïts neutres com «literatura moderna» i l'adopció més o menys difosa d'etiquetes internacionals de la història literària, del tipus «renaixement» o «barroc». Aquestes denominacions permeten una primera estructuració del volum en tres blocs: renaixement, barroc i rococó / il·luminisme. En el seu interior, els apartats es distribueixen per gèneres i, finalment, se'n dediquen alguns a les personalitats capdavanteres, segons l'ordre següent: renaixement (a cura d'Albert Rossich); poesia del cinc-cents (Pep Valsalobre); Pere Seraff (August Bover); prosa i teatre del renaixement (Josep Soler-vicens); barroc (Vicent Josep Escartí); poesia, teatre i prosa del barroc (Eulàlia Miralles); Francesc Vicent Garcia (Albert Rossich); Francesc Fontanella (ídem); rococó i il·luminisme (ídem); poesia i prosa del rococó i l'il·luminisme (Joan Mas i Vives); teatre (Gabriel Sansano); i Joan Ramis (Josefina Salord).

Com deia, cadascun dels tres volums s'obre amb una «Presentació» del coordinador general de la sèrie, en què s'exposen els objectius, la metodologia i els criteris seguits. També s'hi tracten dues qüestions bàsiques que inevitablement es plantegen en un projecte d'aquestes característiques: què és *literatura* —aquí reduïda al concepte força vague, quan es parla de la producció anterior al segle XIX, d'obra de creació— i què és *literatura catalana* —entesa com a escrita en aquesta llengua, naturalment tenint en compte un context general de coexistència amb altres llengües que influeixen en la tradició literària pròpia, especialment el llatí, l'occità i el castellà. Per bé que hi ha un acord en la formulació teòrica d'aquesta doble problemàtica, la resposta pràctica que se li dona en cada apartat és variada i de ben segur

1. Vegeu les recensions dels volums V i VI a *ER*, 33 (2011), p. 406-408, i 34 (2012), p. 506-508.

no satisfarà a tothom. D'altra banda, aquest és un dels riscos inherents a qualsevol projecte relacionat amb la història de la literatura anterior al romanticisme, però, repeteixo, el lector en queda advertit des de la mateixa «Presentació».

Pel que a fa a la qüestió lingüística, no sorprèn topar un cop més amb l'excepció de l'occità, que des de fa anys ja no resulta traumàtica, a diferència del llatí o, per als segles posteriors, el castellà. Resultat de la seva presència en les grans històries de la literatura catalana, els trobadors d'aquest origen tenen una bona representació al *Panorama*, opció justificable tant a l'hora d'explicar les continuïtats i les ruptures de la lírica catalana fins al segle xv, com per la rica tradició provençalística del país, que remunta com a mínim als inicis del xviii —Antoni de Bastero, Pau Ignasi de Dalmases.

Les conseqüències que comporta un concepte de literatura restringit a l'obra de creació són irregulars al llarg dels volums. En el cas de Lull, per exemple, el possible conflicte es resol sense problemes gràcies a l'èxit d'una línia d'investigació que des de fa anys insisteix en el caràcter utilitari que el beat atorga a la creació literària; així, doncs, la ficció, la lírica i els recursos retòrics lullians són considerats a la llum de l'evolució de l'Art. Una feliç confluència que no es produeix, posem per cas, en el cas d'un Arnau de Vilanova, exclòs del projecte. En l'àmbit de la historiografia, el concepte d'«intencionalitat política» permet recuperar un conjunt d'anàlisis molt interessants sobre les característiques literàries i ideològiques de les cròniques de Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere III. Ara bé, les quatre «perles» continuen aïllades del context historiogràfic en què neixen i es transmeten, des dels antics anuals i genealogies fins a les cròniques generals i les compilacions deutes de la cronística universal, per no parlar dels nous gèneres que emergeixen o es consoliden al xv (un segle sense historiografia!?). Tant o més que l'escassetat d'estudis, probablement hi ha pesat el criteri general de reduir-se a la bibliografia interpretativa i prescindir d'inventaris i estudis de caràcter descriptiu. I encara podríem afegir, entre els grans oblidats, «el retall més difícil» (I, p. 27): la llarga llista de traduccions medievals en tota la seva casuística, des de les versions literals fins a les que recreen i combinen originals, a un pas de l'obra de creació pròpiament dita, des dels textos bíblics fins als clàssics passant pels tècnics, etc., que compten —ara sí— amb una tradició d'estudis al darrere. La seva presència es redueix a un paper secundari en el discurs sobre altres autors i textos considerats primaris (Bernat Metge i el *Tirant*, sobretot).

Silencis, els que afecten aquests autors i textos marginats, que se solen justificar per la voluntat de mantenir un cànon finalment instal·lat en els «limitats plans d'estudis literaris de les nostres universitats» (I, p. 27). Que, malgrat tot, aquesta opció ha donat bons fruits es constata al volum dedicat al segle xv, sobretot en les denses introduccions a apartats com els que fan referència a A. March, el *Curial* o el *Tirant*, els autors de les quals han hagut de fer un esforç per encabir en poques pàgines les línies d'investigació i la bibliografia produïda al voltant d'aquestes matèries. Ara per ara, doncs, l'aposta per una selecció menys constrictiva de gèneres, autors i textos queda per a altres projectes.

La urgència de consolidar un cànon en les estructures acadèmiques es fa més evident, en tractar-se d'un fenomen recent i de ritme força accelerat, en el cas de la literatura moderna, tractada al volum III del *Panorama crític*. Una simple comparació amb les històries de Rubió i Balaguer i Riquer & Comas indica l'avenç que s'ha fet en aquest camp en poques dècades, fins al punt que en determinades qüestions s'ha arribat a un estadi diguem-ne de normalitat —en relació amb altres èpoques més ben tractades de la nostra història literària— quant a la bibliografia i els projectes en curs. Els apartats sobre Francesc Fontanella i Joan Ramis en són l'exemple més evident. En canvi, en d'altres s'intueix una certa incomoditat a l'hora de presentar un estat de la qüestió, quan encara hi ha tanta feina a fer, i els interrogants que s'hi plantegen acaben essent tan o més interessants que el mateix balanç (III, p. 99-102, sobre la poesia del segle xvi).

No s'ha d'oblidar que l'estudi de la literatura catalana moderna arrossega un problema de noms i d'estatus que encara no s'ha resolt del tot, per bé que entre la comunitat investigadora hi ha un ampli consens a proscriure el terme «decadència» i reservar-lo als estudis d'història de la periodització literària, com ara l'exhaustiu treball amb què s'obre el volum III del *Panorama crític*. Tanmateix, sembla un senyal que no s'ha arribat a aquell estadi de normalitat de què parlava la insistència en la problemàtica dels noms i/o en el greuge comparatiu amb altres períodes. Més que més quan, d'una banda, s'ha estès una denomi-

nació general com «literatura moderna», prou còmoda i equiparable a les d'«edat mitjana» i «contemporània» per als panorames generals i les necessitats acadèmiques, i, de l'altra, en l'anàlisi literària estricta es tendeix, com hem vist, a adoptar la terminologia internacional. És simptomàtic que una part no gens menyspreable de les introduccions d'aquest volum es reservi a la discussió sobre l'adequació a la realitat catalana d'etiquetes com «renaixement», «manierisme», «rococó» o «il·luminisme», si ho comparem amb l'escàs espai que aquest enfocament ocupava en els volums medievals, amb l'excepció del controvertit i revifat debat sobre l'humanisme. Discussions teòriques que, en tot cas, haurien d'incitar a l'estudi de base (edició, fonts, context cultural i literari) de les obres de l'època, sovint inèdites o poc treballades.

Val a dir que el concepte restringit de literatura a què feia referència no ha beneficiat gaire algunes parts d'aquest volum. D'entrada sorprèn la defenestració d'una obra en altres temps considerada una de les millors produccions del cinc-cents català, els *Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa*, de Cristòfor Despuig, aquí inserida en un apartat general de prosa i teatre del Renaixement, malgrat que compta amb una tradició bibliogràfica important (diverses edicions; anàlisis literàries en el context del diàleg, gènere renaixentista per excel·lència; investigacions històriques i arxivístiques sobre l'autor i la seva època, etc.). D'altra banda, la historiografia pateix, un cop més, les conseqüències de ser un gènere de frontera entre filòlegs i historiadors, poc literari per als uns, massa retòric per als altres, encara que no falten els clams per valorar-ne la importància i la necessitat d'aproximacions que impliquin metodològicament els dos gremis (III, p. 282). Una petició semblant s'hauria de fer també en relació amb l'enorme quantitat de literatura espiritual i devota conservada d'aquells segles, començant per la rica tipologia de sermonaris manuscrits i impresos, per bé que considerar que el català hi domina resulta excessivament optimista.

Finalment, encara que la qüestió no sigui tractada explícitament en aquest *Panorama crític*, voldria constatar una de les utilitats de la quantitat de dades que un projecte tan ambiciós posa a l'abast de l'investigador: la lectura transversal dels tres volums proporciona força elements per a l'estudi de la tradició catalana, és a dir, la formació i desaparició de cànons literaris nostrats a través dels segles i més enllà de les perioditzacions literàries. En el cas de la poesia, per exemple, els volums donen prou pistes per saber per on poden anar les coses.

Maria TOLDRÀ

CASSANY, Enric (dir.) (2009): *Panorama crític de la literatura catalana*. Volum IV. *Segle XIX*. Barcelona: Vicens Vives, 520 p.

El mes de març de 2009 va publicar-se el quart volum dels sis que conformen el *Panorama crític de la literatura catalana* de l'editorial Vicens Vives. Des d'aquell moment han estat diverses les ressenyes, els articles i els comentaris en revistes especialitzades que han fet esment de la importància de la col·lecció, la qual, en paraules del seu coordinador, Albert Rossich «es proposa cobrir algunes mancances en el coneixement actual de la història de la nostra literatura» (Rossich, 2009: 75). La sèrie de treballs —dos volums dedicats a la literatura catalana medieval, un a la literatura catalana moderna, un a la literatura catalana del segle XIX i dos més a la literatura catalana del segle XX— s'emmirallen, com s'explica en la introducció, en la *Historia y crítica de la literatura española* dirigida per Francisco Rico, la *Historia y crítica de la literatura hispanoamericana* dirigida per Cedomil Goic o la *Letteratura italiana* d'Alberto Asor Rosa, en els quals es construeix de manera polifònica una mirada crítica a la literatura mitjançant l'exposició de noves perspectives interpretatives. La mirada panoràmica —servim-nos del mateix terme que encapçala el títol— pretesa pel director i els curadors dels volums, més que partir de les estructures, els vicis o les possibilitats de les històries de la literatura catalana existents, ofereix de manera innovadora en les nostres lletres un itinerari pels estudis crítics més rellevants de cadascun dels períodes abordats.

Talment com si Rossich s'hagués plantejat la mateixa pregunta que el crític de la literatura Hans Ulrich Gumbrecht (2008: 519) sobre la necessitat de continuar escrivint noves històries de la literatura